

Durum Değerlendirmesi

Etiyopya, Berbera Limanı ve Afrika Boynuzu'nda Değişen Güçler Dengesi

Nisan 2018 | 12

**Brendon J. Cannon
Ash Rossiter**

ORDAF
Ortadoęu ve Afrika
Araştırmacıları Derneęi

Association of Researchers
On the Middle East and Africa

جمعیة دراسات الشرق الأوسط و أفریقیا

www.ordaf.org

Giriş¹

Eritre'nin 1993 yılında Etiyopya'dan bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte, Etiyopya sınırları tamamen kara ile çevrilmiş bir ülkeye dönüştü. Bu gelişmenin bir etkisi olarak, Etiyopya uluslararası pazarlara erişebilmek için komşularına -özellikle Cibuti'ye- bağımlı hale geldi. Bu bağımlılık ise Etiyopya'nın Afrika Boynuzu'ndaki tartışılmaz bölgesel güç olarak ortaya çıkma isteğini köreltti. Yakın zamanda [Rising Powers Quarterly](#)'de yayımlanan makalemizde, Etiyopya'nın Afrika Boynuzu'nun sahil kesimlerinde bölgesel güç dağılımını etkilemek ve ihracat ve ithalatta Cibuti'ye bağımlılığını azaltmak için çeşitli Körfez ülkelerinin (Bahreyn, Kuveyt, Uman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri) müdahalelerinden (Sudan'da Sudan Limanı, Somali'nin Somaliland bölgesinde Berbera ve Kenya'da Mombasa'nın yenilenmesi, geliştirilmesi ve kullanılması) nasıl yararlanmaya çalıştığını göstermiştik. Bu bağlamda, bölgesel güç dinamiklerine olduğu gibi uluslararası hukuka da meydan okuyacak en önemli mesele Berbera Limanı ile ilgili gelişmelerdir.

Jeostratejik bir perspektiften Etiyopya'nın Berbera'ya olan ilgisi mantıklı gözükmemektedir. Üç liman arasından Etiyopya'ya en yakını olan Berbera, Etiyopya'nın geniş ancak izole kalmış olan doğu bölgesini ticarete ve özellikle de gıda ve tarım ürünlerinin ihracatına açma potansiyelini taşımaktadır. Bununla birlikte Berbera Limanı, 1991'de Somali Cumhuriyeti'nden bağımsızlığını ilan eden ancak uluslararası mecrada tanınmayan, bu sebeple de kendisiyle etkileşimde bulunmak isteyen devletleri politik ve yasal sorunlar bekleyen Somaliland Cumhuriyeti'nde bulunmaktadır. Berbera Limanı'nın gelişmesi ve genişlemesi, Etiyopya'nın hem bekâsı için önemli olan, hem de bölünmezliği ve hegemonik tahayyüllerini içeren bölgesel politikasının iki temel direğini de desteklemektedir: İlki, Eritre'nin resmi olarak Etiyopya ile yeniden birleştiği ya da Etiyopya'ya [bağımlı bir devlet](#) haline gelecek kadar zayıflayacağı ana kadar Eritre'yi [tecrit etmek](#); ikincisi ise iç savaş sonrası Somali'deki [statükoyu muhafaza etmek](#). Kısacası, zayıf ve bölünmüş bir Somali, Etiyopya'nın dikkatini ve gücünü, süregelen [iç güvenlik sorunlarını](#) bastırmaya ve Eritre'yi tecrit politikasını devam ettirmeye odaklaması anlamına gelmektedir. Etiyopya yakın zamana kadar, Somali'ye karşı hedeflerini gerçekleştirmede, uluslararası toplumdan aldığı kadar Somali'deki iç sorunlardan da destek almaktaydı. Uluslararası toplumdaki [farklı amaçların](#), özellikle Başkent Mogadishu'daki artan siyasi istikrarsızlıklarla birleşmesi, Somali Federal Hükümeti'nin (SFG), fiilen bağımsız olan Somaliland Cumhuriyeti ve neredeyse tamamen özerk olan kuzey doğu bölgesi Putland ile ilgili önemli bir adım atamamasına neden olmuştu.

Etiyopya bu arka plan çerçevesinde, Berbera Limanı'nın gelişmesini ve bu limana erişmenin yollarını gözlemliyordu. Ancak, Etiyopya sadece Somaliland ile anlaşmanın doğuracağı olası hukuki ve siyasi sorunlarından değil, aynı zamanda önem arz eden kaynakların ve insan gücünün azlığından ötürü nüfuzunu ve gücünü genişletmek için var olan fırsatları tam olarak kullanamayacağını anladı. Bu eksiklikler, Arap Körfez devletlerinin bölgeye, özellikle kıyı bölgelerine girmesiyle birlikte kısmen giderildi. Körfez ülkeleri, aktif ticareti ve kaynakları koruma güdüsüyle hareket etse de bu hareket aynı zamanda İran'ın 2000li yılların sonuna doğru [büyüyen varlığına](#) bir cevap niteliğindedir. Bununla birlikte 2015'te Suudi Arabistan'ın Husileri etkisiz hale getirip, hükümeti tekrardan kurmayı

¹ Bu durum değerlendirmesi Fikret Taha Kurşun tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.

amaçlayan [Arap birleşik askeri operasyonunun](#) başlangıcını duyurmasındaki temel sebep Yemen krizi ve İran destekli Husi isyancılarının büyüyen gücüydü. Başlangıçta, koalisyonun iki ana mensubu olan Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri, Güney Yemen'deki operasyonlara [destek merkezi olarak](#) Aden Körfezi'ndeki Cibuti'yi kullandılar. Ancak, Cibuti ile var olan sorunlu ilişkiler, Birleşik Arap Emirlikleri'nin Eritre ile Haniş Adası ve liman şehri Assab'daki imkanlardan faydalanmak üzere 30 yıllık kira anlaşması yapmasına sebep oldu. BAE'nin Eritre ile anlaşmasındaki mantık, Yemen'deki çatışma ve Bab'ül Mandeb boğazının karşı yakasındaki limanın stratejik öneminin etrafında şekillenmekle beraber, bu anlaşma aynı zamanda Etiyopya'yı avantajlı kılan hassas bölgesel dengeyi bozma potansiyeline sahipti. Addis Ababa'da alarm zilleri, Eritre'nin tecridinin önemli bir ihlali olarak algılanan açıklama üzerine çalmaya başladı. Etiyopya liderleri, Eritre'nin gücünün en ufak genişlemesinin Etiyopya'nın güç kaybına neden olacağı görüşünü belirtti. Panikleyen Etiyopya, 2015 yılında Abu Dabi'ye Eritre ile anlaşmayı sürdürmemelerini ve Berbera Limanı'nın yenilenmesi ve faydalı hale getirilmesine odaklanılmasını talep etmek üzere [üst düzey yetkililer](#) gönderdi.

Belirtmekte fayda var ki Etiyopya uzun bir süredir, Abu Dhabi ve Dubai'nin Berbera Limanı'na ilgisini çekmeye çalışmaktaydı. Ancak bu kez Etiyopya'nın Berbera Limanı'nın gelişmesi için ve BAE'nin Assab'ı terk etmeye ikna etmek için gösterdiği çaba, BAE'ni karar almaya iten iki önemli gelişme tarafından destek gördü. İlki, daha önce bahsedilen Cibuti ve BAE arasında evrensel liman operatörü olan Dubai Ports World (DP World) hakkındaki anlaşmazlık idi. İkincisi ise BAE'nin Yemen'deki askeri operasyonunun odağının [Aden'in batı kıyısından doğu kıyısına](#) özellikle Hadramut'a doğru yavaşça kaymasıydı. BAE'nin Yemen'deki operasyon odağındaki değişiklik ve Cibuti ile olan rahatsız edici ilişkiler, BAE'nin ve buna bağlı olarak DP World'ün Berbera'daki [ilgisini artırdı](#). Ekonomik açıdan Etiyopya'nın ithalat ve ihracat güvencesi ve de limanı geliştirmek için az finansman gerekeceği göz önüne alındığında, limanın potansiyel karı çok yüksektir. Politik açıdan bakıldığında ise, Berbera'nın stratejik önemi Birleşik Arap Emirlikleri için Aden'e ve doğu bölgelerine yakınlığı nedeniyle artmış olmakla beraber, Assab'ın BAE için olan önemini de bir derece azaltmıştır azaltmıştır.

Nihayet Aden Körfezi'ndeki gelişmelere de paralel olarak, Etiyopya'nın diplomatik baskıları ve ekonomik teşvikleri, Addis Ababa'nın istediği sonuçları elde etmesini sağladı ve Mayıs 2016'da DP World Berbera Limanı'nı [30 yıl boyunca](#) geliştirmek ve yönetmek üzere bir anlaşma imzaladı.

Berbera Limanı Anlaşması Ne Getiriyor?

DP World'ün en azından uzun dönemli bir ticari kazanç öngörmediği takdirde Berbera Limanı anlaşmasını imzalaması beklenmezdi.² DP World Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Müdürü Sultan Ahmed Bin Sulayem, bölgesel ekonomik büyümeyi de teşvik edecek olan Doğu Afrika'ya yapılan sevkiyatlar için Berbera Limanı'nın gelecekte bir mıknaş olacağını belirtmiştir. Anlaşmayı imzalamasının ardından, "Bu doğal derin su limanına yapılan yatırım Doğu Afrika'ya daha fazla nakliye hattı çekecek ve modernleşmesi ülkenin ve bölgenin ekonomisinin büyümesi için bir katalizör görevi görecektir." [dedi](#). Bununla birlikte anlaşmanın politik ve askeri yönü de bulunmaktadır. İlki, imtiyaz sözleşmesini

² BAE'li bir yetkili ile görüşme, Dubai, Şubat 2017

gören kişiye göre Dubai ve Somaliland arasında, Dubai'nin Somaliland'ın balıkçılık sektörünü destekleyeceğini; Somaliland ve Etiyopya arasında yol yapmaya yardım edeceğini, Somaliland'ın başkenti Hargeisa'da veya Berbera'da bir adet dört yıldızlı otel inşa edeceğini ve Somalilandlılara öncelikli göç kolaylığı sağlayarak Birleşik Arap Emirlikleri'nde çalışmalarını sağlayacağı bir mutakabat zaptı imzalanmasıdır.³

DP World anlaşmasına ayrı olarak, Hargeisa'daki yarı özerk Somaliland hükümeti, Şubat 2017'de BAE'nin Berbera'da bir askeri tesis kurmasını kabul etti. Yemen kıyılarına yalnızca 90 kilometre uzak olan askeri tesis BAE güçlerinin Yemen'e karşı ablukasını güçlendirmesine destek olmak için planlandı. Karargah kurma kararı Şubat 2017'de Hargeisa'da yapılan 144 milletvekilinin lehte oy kullandığı, 2 karşıt oy bulunan, 2 çekimser ve dokuz diğer muhalifin askerler tarafından dışarı çıkarıldıkları bir meclis oylamasında alındı.

Askeri üs oylaması ve DP World ile yapılan Berbera Limanı anlaşması Somaliland'da özellikle Silanyo olarak bilinen Somaliland Başkanı Ahmed Muhammed Mahmud'a ve şahsen yararlandırıldığı belirtilen ailesine öfkeyle karışık farklı tepkiler ortaya çıkardı.⁴ Bu öfke aynı zamanda özellikle Berbera bölgesindeki topraklar üzerindeki grup ve alt gruplar arasındaki rekabetten de kaynaklanmaktaydı. Söylentilere göre de Somaliland Yüksek Mahkemesi anlaşmayı gözden geçirmeye niyetlenmektedir.⁵

Somaliland'da bazıları tarafından ortaya koyulan öfke Mogadişu'dakilere nazaran daha sınırlı kalmaktadır. SFG'nin Somaliland üzerindeki hakimiyetini etkileyecek Hargeisa ile olan herhangi bir resmi ilişki kurulması konusundaki hassasiyeti dikkate alındığında ve bu durum da Somali'nin birliğini vurgulayan Washington ve Ankara gibi başkentlerin söylemleri ile birleştiğinde, Hargeisa Berbera Limanı anlaşmasına kadar [insani durumlar haricinde](#) çoğunlukla izole edilmiş bir şekilde kalmıştı.⁶ Gerçekten de hiçbir şey Berbera'daki Etiyopya liderliğindeki liman anlaşmasının sarsıcı etkisini Mogadişu'nun öfkesinden daha iyi anlatamazdı. SFG başkanı basına verdiği [demeçte](#) Somaliland'ın herhangi bir ülkeyle resmi bir anlaşma yapabilme hakkının meşruluğunu sorgulamıştı. Bu tahrik edici açıklamalar elle tutulabilir bir sonuç vermişti ki, Birleşik Arap Emirlikleri 2017 Mart ayında Somali büyükelçisini Abu Dabi'ye [geri çağırıldı](#) ve söylentilere göre Mogadişu'daki Somalili milletvekilleri BAE'yi Berbera askeri üs anlaşması üzerinden dava etmek üzere harekete geçtiler. Hargeisa ve BAE arasındaki anlaşmalar aynı zamanda Mogadishu'dan bir [yasal şikâyeti](#) de tetikledi. Somali Hükümeti Sözcüsü, Nur Jimale Farah, BAE'yi uluslararası hukuku ihlal ettikleri suçlamasıyla şikâyet etmeyi planladıklarını açıkladı. Farah basına yaptığı [açıklamada](#), "BAE hali hazırda ulusal egemenliğimizi ve hava sahamızı herhangi bir hava sahası vergisi ödemedi ve Somali'nin meşru hükümetinden izin almadan Somaliland'a gelme planları ile ihlal etmiştir" dedi.

Belirtilenlere göre anlaşma eski SFG başkanı Hasan Şeyh Mahmud hükümeti tarafından incelenmeden onaylanırken, Farah, SFG başkanının ve diğerlerinin Somali ve Somalil-

³ Somaliland'lı bir yetkili ile görüşme, Hargeisa, Ocak 2017

⁴ Somaliland'lı bir yetkili ile görüşme, Hargeisa, Haziran 2017

⁵ Somaliland'lı bir yetkili ile görüşme, Hargeisa, Aralık 2016

⁶ Örneğin TİKA 2012 ortasından itibaren projeler yürütmesine rağmen ancak 2015 sonlarında Hargeisa'da ofis açtı.

and'da yolsuz pratiklerine yönelik suçlamalarda bulundu. Farah, "Somali ve Somaliland liderlerinden kimlerin Dubai'ye davet edildiğini ve çantalar dolusu para karşılığında anlaşmayı imzalayarak yolsuzluk yaptığını biliyoruz." [dedi](#).

BAE ve Hargeisa arasındaki anlaşmaların çevresinde bulunan Somali ve Somaliland'daki memnuniyetsizliklerden bağımsız olarak Etiyopya, perde arkasında bir başka limana erişim imkânı sağladı ve dolayısıyla kendi güvenliğini ve stratejik ekonomik çıkarını artırdı. Gerçek şu ki, Etiyopya'nın yıllık transit kargolarındaki artıştan ötürü -2011 yılında 9 milyon tondan fazla idi- Etiyopya uzun süredir kargo nakliyatı için Cibuti'den [alternatif rotalara](#) ihtiyaç duyuyordu. Liman anlaşmasının imzalanmasıyla birlikte canlılığını yavaşça yitiren Berbera Limanı'na "Dünya standartlarında, çok amaçlı derindeniz limanı projesi" adı altında yönetimi ve gelişimi için [442 milyon \\$ yatırım](#) yapılacaktır. Belirtildiği üzere, BAE ek olarak Berbera Limanı ve Somaliland ile [Etiyopya'nın sınırında](#) olan Wachale/Wajaale köyü arasında modern otoyol inşa etmeyi kabul etmiştir.⁷ Bu otoyol, sınırın Etiyopya tarafındaki modern otoyolla birleşecektir. Buna ek olarak, DP World ve Somaliland ile anlaşma imzalandığında, Etiyopya limanın gelişmesinde ve işletilmesindeki varlığını Ethiopian Shipping Lines aracılığıyla garanti altına aldı. Belirtilenlere göre, ESL anlaşmaya göre neredeyse başlangıçta almayı beklediğinin 2 katı olarak [%19 hisse](#) sahibi olacaktır. Bu bilgi kısmen daha sonra DP World'ün, limanın Etiyopyalı sevkiyat kapasitesinin beşte birine yakın bir kısmını tahsis ettiğini belirten Somaliland Başkanı'nın sözcüsü Hussein Ige Dayr tarafından da onaylanmıştır. Somaliland Dışişleri Bakanı Saad Ali Shire bahsi geçen %19'luk oranı, DP World'ün %14 hissesini ve Somaliland hükümetinin ise %5'lik hissesini Etiyopya'ya [sattığını](#) söyleyerek doğruladı. Etiyopya nihayet, de-facto ancak tanınmayan bağımsız Somaliland Devleti ve Birleşik Arap Emirlikleri arasında resmi ve hukuken bağlayıcı bir sözleşme yapabilmiş oldu. Böylece Etiyopya Somali'nin Balkanlaştırılmasının devamını garanti altına alabildi ve potansiyel olarak Somaliland Cumhuriyeti'nin hukuken uluslararası tanınma imkanının yolunu açtı.

Sonuç

Bölgesel güçler komşu ülkelerin politikalarını kendi amaçlarını gerçekleştirmek üzere kesin bir şekilde etkileyebilmelidirler. Denize kıyısı olmayan Addis Ababa bölgedeki güç dağılımı keskin bir şekilde kendi lehine olmasına rağmen bu etki rolünü üstlenememiştir. Cibuti'deki mal ve malzemelerin ithalatı ve ihracatı için bağımlılığı konusunda endişeli olan Etiyopya menfaatlerini artırmak üzere Somaliland adına Berbera Limanı'na ilişkin diplomasiyi sürdürdü. Ancak Etiyopya düşmanı olan Eritra'nın uluslararası izolasyondan sıyrılabileceği imkanı ile karşılaşınca hükümetler ve hükümet altı birimler arası bağlantıları kullanarak Birleşik Arap Emirlikleri'ni Berbera'ya yakın ve Assab'dan uzak bir şekilde yönlendirmek üzere bir diplomatik beceri gösterdi. Etiyopya, nihayet Birleşik Arap Emirlikleri'ni Eritre Limanı'nı terk etmek üzere ikna etmede başarısız olurken, artan ticaretine ve malların transit geçişine karşılık verebilmek üzere DP World tarafından Berbera Limanı'nın yenilenmesi ve sonrasında geliştirilmesi amacıyla başarılı oldu. Şimdilik Etiyopya ihracat ve ithalatının sadece %2'lik bir kısmı, Berbera Limanı üzerinden gerçekleşmektedir. Ancak DP World tarafından sağlanan Berbera Limanı'nın 30 yıllık

⁷ Bu raporun yazıldığı sırada sadece Wachale/Wajaale ve Hargeisa'yı bağlayan yol bakım altındaydı. Ancak Hargeisa'dan Berbera'ya giden kuzey ve doğu hatları, özellikle Burao/Burco sonrası, ciddi bir geliştirme ihtiyacı hissetmektedir.

gelişmesi ister istemez Etiyopya'nın Cibuti'ye olan büyük güvenini azaltacaktır ve bu Afrika Boynuzu'nun en gelişmiş geçidinin, bölgenin en büyük ekonomisi ve hegemonya olmasından ötürü ticarete fiilen sahip olduğu tekelliği kaybetmesi anlamına gelmektedir.

Etiyopya'nın bölgesel çıkarları Birleşik Arap Emirliği ve Somaliland arasındaki Berbera Limanı anlaşması ile birlikte önemli bir şekilde gelişme gösterdi. Sürecin devamında, Etiyopya diğer bölgesel güvenlik amacı olan Somali'nin zayıf ve bölünmüş bırakılmasını desteklemeye devam etti. Etiyopya bunu başarılı bir şekilde, Mogadişu, BM veya Afrika Birliği'nde yanlış yorumlanmaya [açık bir eylemden](#) kaçınarak yaptı. Hatta aksine, Mogadişu'daki liderlerin öfkesi Somaliland ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne yöneldi. Devamında daha da kırılmış ve bölünmüş bir Somali ve büyük ölçekte izole edilmiş Eritre, Etiyopya'nın bölgedeki tartışmasız kudret simsarı yani bölgesel hegemonya olacağı anlamına geliyor. Kuzey Somali kıyılarına ilişkin liman ve maden hakları için yapılan anlaşmalar devam ettikçe, örneğin Puntland'daki Bosasso sözleşmesi gibi, Addis Ababa, Somaliland, Puntland'ın özerk bölgesi ve Somali hükümeti ile ayrı ayrı, resmi veya resmi olmadan ihtiyaca bağlı olarak müzakere edebilecek hale geldi. Etiyopya aynı zamanda Somaliland'daki kontrolünü daha da sağlamlaştırdı. Etiyopya, Hargeisa'ya karşı hedeflerine ulaşmak için diplomatik baskıyı maddi teşviklerle birleştirdi. Etiyopya Somaliland'a dış yatırım ve tanınırlık sağlamada etkili iken aynı zamanda Somaliland'ın iç ilişkilerine de git gide karışabilir hale geldi. Bu durum, Hargesia için merak konusuydu çünkü Hargesia kendisini git gide bağımsız bir aktör olarak hareket edebilecek durumda bulurken aynı zamanda Addis Ababa'nın onayını alma ihtiyacı ile de baskı altında kalmaktaydı. Etiyopya Somaliland'ın yenilenmiş Berbera Limanı'na giden yeni otoyolları boyunca artan mal ve hizmetlerini taşımaya başlayınca, Hargeise liman anlaşmasının ana boyutlarını sorgulamaya başlayacaktır. Ancak, yalnız bir husus sorgulanmayacaktır ki o da Etiyopya'nın yükselen gücü ve bütün bölge üstündeki etkisidir.

Yazarlar Hakkında

Brendon J. Cannon

Dr. Brendon J. Cannon, Birleşik Arap Emirlikleri Khalifa Üniversitesi İnsani ve Toplumsal Bilimler Bölümünde Uluslararası Güvenlik profesörü olarak çalışmaktadır. Cannon yüksek lisansını ve doktorasını ABD’de, Utah Üniversitesi’nde tamamlamıştır. Cannon daha önce Somaliland Hargeisa’da bir üniversitenin araştırma merkezi direktörlüğünü yürütmüş ve Kenya’da Kisii Üniversitesi’nde siyaset bilimi dersleri vermiştir. Cannon’ın araştırma alanları arasında Türk dış politikası, Afrika’da yükselen güçler ve dış politikaları, enerjinin politik ekonomisi, siber güvenlik ve Osmanlı sonrası kimlik politikalarının güvenikleştirilmesi yer almaktadır.

Ash Rossiter

Dr. Ash Rossiter, Birleşik Arap Emirlikleri Khalifa Üniversitesi İnsani ve Toplumsal Bilimler Bölümünde Uluslararası Güvenlik profesörü olarak çalışmaktadır. Rossiter yüksek lisans derecesini Londra King’s College’dan, doktorasını ise 2013 yılında Exeter Üniversitesi’nden almıştır. Rossiter 2014 ve 2017 yılları arasında Exeter Üniversitesi’nde araştırmacı olarak çalışmıştır. Rossiter teknolojik değişim ve küresel güvenlik bağlamında uluslararası ilişkilerde askeri güç kullanımı konusunda araştırmalar yürütmektedir.

Association of Researchers
On the Middle East and Africa

جمعية دراسات الشرق الأوسط و أفريقيا